

INTERSKANDINAVISK HANDELSPOLITIK FØR OG NU

AF

J. C. JACOBSEN

„For alle gode Tanker de kan slet ikke dø,
Før endnu bedre Tanker er spired' af deres Frø“.

Paa det nordiske nationaløkonomiske Møde i Kjøbenhavn 1888 blev Spørgsmaalet om en nærmere toldpolitisk Sammenslutning mellem de tre nordiske Lande indgaaende drøftet. Efter den store Frihandelsepøke i 60erne var Omslaget kommet ude i Europa. Det vesteuropæiske Traktatsystem var ved at afløses af et mellemeuropæisk, og fra Mellemeuropas vigtigste og førende Stat var Løsenet allerede givet for kommende Tidens Toldpolitik, en konsekvent og maalbevidst Protektionisme med et Næt af Tariftraktater. For de smaa Stater var denne Udvikling et alvorligt Memento om at søge deres erhvervspolitiske Eksistens betrygget ved en Nyorientering af deres Toldpolitik saavel overfor Stormagterne som overfor dem selv indbyrdes. Deltagerne i Mødet var ikke blinde herfor, men af ingen blev disse Tanker fremsat med større Kraft og Dygtig-

hed end af daværende Etatsraad C. F. Tietgen. Der var da gaaet mere end 40 Aar siden, Tanken om en skandinavisk Toldforbindelse først var bleven fremsat nemlig af Viggo Rohde i sit Skrift „Über die Stiftung eines Zoll- und Handelsvereins zwischen Dänemark, Schweden und Norwegen“¹⁾. Det var da gaaet som Tietgen udtrykte sig, saaledes som det gaar, naar man kører med løs Hammel, og den ene Hest gaar frem, den anden tilbage, men Læsset bliver staaende. Den ene ønsker, den anden haaber, den tredje synes, den fjerde forekommer det, men i Virkeligheden mangler der ethvert sundt og fornuftigt Grundlag til at bedømme, hvad Resultaterne vilde blive af en saadan Toldforening.

Der er nu gaaet snart 30 Aar siden den store Organisator fik Lejlighed til at udtale sig om dette for Nordens Fremtid saa betydningsfulde Spørgsmaal. I Stedet for at gaa frem, syntes man snarere at gaa tilbage med Hensyn til en eventuel Løsning af det, da Mellemrigsloven mellem Norge og Sverige blev ophævet i 1897. De Følger som dette Skridt fik for de to Landes Samhandel indbyrdes vakte dog Folk til Eftertanke og Spørgsmaalet blev igen taget op, da „Nordisk Forening til økonomisk Samarbejde“ stiftedes i 1904. Dannelsen af denne Forening, der kom til at bestaa af en Række ansete Mænd indenfor Politikens, Videnskabens og Erhvervslivets Verden i de tre Lande, gjorde atter Sagen aktuel i den offentlige Mening, indtil Unionens Opløsning i 1905 foreløbig bragte disse Planer om et

¹⁾ Rau. u. Hanssen: Archiv f. polit. Oekonomie etc. Neue Folge IV (1846).

nærmere økonomisk Samarbejde mellem de tre Lande til Standsning. Spørgsmaalet har da saa godt som hvilet siden da, indtil Verdenskrigen paany har kaldt Haabet om en Nyorientering med Hensyn til de tre Landes indbyrdes Forhold til Live. Mere end nogensinde maner Tidens Alvor de smaa Stater til ikke blot at udnytte deres egne Hjælpekilder i fuldeste Maal, men ogsaa til at søge udenfor sig selv og til gennem Sammenslutning og Samarbejde mellem jævnbyrdige og beslægtede Stater at naa til et mere betrygget Grundlag for deres økonomiske Eksistens.

Om Formen for en saadan Sammenslutning kan der tvistes og der kan her tænkes forskellige Muligheder, som i større eller mindre Grad kan føre til det ønskede Maal. Der vil derfor i det følgende blive givet en kort historisk Oversigt dels over det Samarbejde, som i Praxis har været udfoldet for økonomisk at knytte to af de skandinaviske Stater sammen, nemlig den svensk-norske Mellemrigslovgivning, dels over den Diskussion, der er ført paa Møder i Afhandlinger og Avisartikler om en nærmere toldpolitisk Sammenslutning mellem samtlige tre skandinaviske Lande.

Efter Kielerfreden, hvor det gamle Rigsfællesskab mellem Danmark og Norge blev ophævet, fandt der en Nyorientering Sted paa den skandinaviske Halvø. Sverige, der hidindtil gennem Fællesskabet med Finland saavel politisk som økonomisk havde haft Blikket rettet mod Øst, mistede for en stor Del denne Interesse,

da Finland blev afstaaet til Rusland ved Freden i Frederikshavn 1809. Sverige søgte derefter at orientere sig mod Vest og haabede gennem Unionen med Norge at opnaa Erstatning for Tabet mod Øst. En af Unionens første Frugter paa det økonomiske Omraade var Mellemrigsordningen af 1815. Hovedgrundsætningerne i denne var Nedsættelsen til det halve af den almindelige Told paa indenlandsk Korn, Fisk og andre Fødevarer, der førtes søværts fra det ene Rige til det andet, og Ophævelsen af enhver Told af indenlandske Kreaturer, Heste, Korn og andre Fødevarer, som landværts førtes fra det ene Rige til det andet. Andre indenlandske Frembringelser forblev afhængige af det andet Lands særlige Anordninger. For udenlandske Varers Vedkommende blev alle landværts Transporter fra det ene Rige til det andet forbudt, hvilket nærmest skyldtes Norges Utilbøjelighed til at oprette et Toldopsyn langs Grænsen. Denne Anordning kunde imidlertid ikke tilfredsstille Behovet for en livligere Vareomsætning, i Særdeleshed mellem Grænsebeboerne, og Spørgsmaalet om yderligere Lempelser i Mellemrigs-trafiken blev derfor bragt paa Bane i den svenske Rigsdag i Begyndelsen af 20erne. Som Følge heraf blev der i April 1824 nedsat en norsk-svensk Komité med den Opgave „att granska allt hvad som rörda de båda rikenas handelsförhållande och underställa Kungl. Majestäts pröfning de förslag och utväger, som säkrast kunde leda till fästande af de förenade folkens gemensamma handelsintressen“. Denne Komités Indstilling dannede Grundlaget for Mellemrigsordningen af 1825, hvorved indførtes betydelige Lettelser saavel for den landværts som søværts foregaaende Omsætning.

Den gældende Toldfrihed for Heste, Kreaturer og Levnedsmidler, der førtes fra det ene Rige til det andet, kom saaledes i Princippet til at omfatte samtlige norsk-svenske Produkter. Undtaget herfra var dog raffineret Sukker, Sirup, Tobak og de fleste Bomulds- og Uldvarer, som belagdes med halv Told mod, hvad der ved Indførsel fra andre Lande til enhver Tid var fastsat eller, forsaavidt deres Indførsel fra andre Lande var forbudt, med en Værditold af 15 %. Ogsaa for Varer af udenlandsk Oprindelse indførtes der Toldlempelser, idet de kun blev belagt med halv Told, naar de efter at være fortoldede i det ene Rige sendtes over Grænsen til det andet. Fortsat Genstand for almindelig Indførselsforbud forblev dog de i det enkelte Lands Toldlovgivning forbudte udenlandske Varer. For Omsætningen af Søvejen blev der indført halv Told for de fleste norske og svenske Produkter, og hvad endelig Skibsfarten angik, da indførtes der indbyrdes Ligestillethed for begge Riger, saaledes at begge endes om at behandle hinandens Skibe som indenlandske, hvilket særlig fik Betydning for Norges voksende Handelsflaade. Af Interesse er Komitéens Udtalelser om den nye Ordning's Indflydelse paa de to Rigers Finanser, idet den mente, at den forholdsvis ringe Nedgang i Toldindtægterne, som vilde blive Følgen, sikkert vilde opvejes af Fordelene ved en mere udvidet Omsætning mellem Rigerne indbyrdes.¹⁾

Mellemrigsordningen dannede Grundlaget for Norges og Sveriges indbyrdes Handelssamkvem i de følgende halvthundrede Aar. Selve Mellemrigsordningen under-

¹⁾ Jfr. C. Fr. Wærn: Mellanrikslagen och dess verkningar. S. 8 ff.

gik i dette Tidsrum kun faa Forandringer, men Toldnedsættelser og Toldfrihed, som bevilgedes for mange Varer i Forbindelse med nye Kommunikationslinjer, særlig Aabningen af Jernbanen mellem Stockholm og Christiania i Aaret 1871, bevirkede, at Mellemrigsloven af 1825 fik en hel anden Betydning, end man ved dens Vedtagelse kunde forudse vilde blive Resultatet. Efter det Talmateriale, som staar til Raadighed fra den officielle Handelsstatistik — i sig selv ret ufuldkomment — fik Handelsomsætningen mellem de to Lande ikke nogen afgørende Betydning for dem. Den samlede svenske Omsætning med Norge voksede saaledes fra ca. 2 Mill. Kr. i 1827 til ca. 8 Mill. Kr. i 1865, hvilket forholdsmæssigt ikke var stort mere end Stigningen i Landets samlede Omsætning med Udlandet i paagældende Tidsrum. .

Der herskede derfor ogsaa, efterhaanden som Tiden skred frem, stadig mindre og mindre Tilfredshed med den gældende Ordning, og Spørgsmaalet om en mere dybtgaaende Ændring blev derfor atter og atter bragt paa Bane. Der nedsattes derfor af de to Landes Regeringer mellemrigske Komiteer henholdsvis i 1845 og 1855 til en Regulering af de indbyrdes Handels- og Søfartsforhold. De Betænkninger som disse Komiteer afgav førte til langvarige Forhandlinger, uden at disse dog resulterede i større positive Resultater. Af særlig Interesse kan det anføres, at Tanken om en Toldforening mellem Rigerne allerede dengang blev fremsat fra svensk Side. At Initiativet hertil stammede fra Sverige forekommer mindre mærkelig, naar man betænker, at den svenske Industri paa det daværende Tidspunkt paa saa godt som alle Omraader var den norske over-

legen. Tanken blev derfor ogsaa mødt med ret stærk Mistillid fra norsk Side under Hensyn til den formentlig overmægtige svenske Konkurrence, og det var derfor sikkert i Overensstemmelse med den gængse norske Opfattelse, naar det norske Finansdepartement i 1847 i Anledning af Mellemrigslovkomiteens Arbejde fremkom med følgende Udtalelse: „at det Tidspunkt, da en Toldforening skulde kunne istandbringes mellem Rigerne, maa antages for at være i høj Grad fjernt“¹⁾. Vakte Tanken saaledes end ved sin Fremsættelse saa stærk Modstand, at det viste sig umuligt at gennemføre den i Praksis paa Grund af den uligeartede økonomiske Udvikling i de to Lande, saa er der dog Grund til at notere, at der allerede i Datiden fandtes Kredse, som mente, at den burde kunne gennemføres, og i Virkeligheden er dette ikke saa overraskende, naar man betænker, at den tyske Toldforening paa det daværende Tidspunkt var en fuldbyrdet Kendsgerning, og den omfattede dog en Række Stater med en forskelligartet saavel politisk som økonomisk Udvikling.

Bestræbelserne for at naa til et Resultat fortsattes imidlertid og efter at Spørgsmaalet paany havde været drøftet paa den svenske Rigsdag i 1868, førte de indbyrdes Forhandlinger endelig til et Resultat, idet Udkastet til en ny Mellemrigslov blev vedtaget i begge Lande i 1874. Hovedforskellen mellem de to Mellemrigsordninger af 1825 og 1874 var denne, at den sidste udvidede den tidligere kun for landværts Transport gældende Toldfrihed ved gensidig Indførsel af Riger-

¹⁾ Jfr. Betænkning om Mellemrigslovens Indflydelse paa og Betydning for Norges Næringsliv, afgiven af den ved kgl. Resolution af 12. Okt. 1896 nedsatte Kommission. Side 23 ff.

nes egne Frembringelser til ogsaa at komme til Anvendelse i den søværts foregaaende Omsætning; hvilket var saa meget mere naturligt som Vareomsætningen landværts efter Jernbaneforbindelsens Aabning ikke mere stod tilbage for Søvejen i Lethed, Fragtbillighed og Omfang, og at der følgelig ikke mere forelaa noget Motiv til at undergive de to Forsendelsesmaader forskellig Toldbehandling. Det i Loven af 1874 opstillede Princip: Gensidig Toldfrihed for begge Rigers egne Produkter var saaledes et stort Skridt i den rigtige Retning, idet den skandinaviske Halvø for første Gang blev gjort til et Fællesmarked for begge Rigers Produktion af egne Varer. At dette maatte faa og ogsaa fik den allerstørste Betydning for de to Landes indbyrdes Omsætning, idet der derved skabtes Mulighed for en national Arbejdsdeling mellem de to Landes Industri, kan nu bagefter ikke omtvistes. Naar det endelige Resultat dog ikke kom til at svare fuldtud til de stillede Forventninger, skyldtes dette i første Række, at man ved Loven af 1874 var bleven saa at sige staaende paa Halvvejen, man havde ophævet Toldgrænserne for de indenlandske Varers Vedkommende, men hævdede stadig udenlandske Varers fulde Toldpligt, selv om de indførtes over Nabolandet. Man havde ganske vist fra Mellemrigsordningen af 1825 og dennes Omordning af 1860 bevaret Systemet med Passersedler for toldpligtige Varer af indenlandsk Oprindelse og Produktionsbeviser for de toldfri Varers Vedkommende, men til Besvarelse af det Spørgsmaal, hvad der overkovedet skulde opfattes som indenlandsk Tilvirkning, indeholdt Loven selv ikke nogen Vejledning. Saa længe den frihandelsvenlige Strømning, som her-

skede paa det Tidspunkt, da Loven udkom, vedblev med at raade, skabte dette Forhold ingen uoverstigelige Vanskeligheder. Men da der i 80erne foregik en Strømkæntring i svensk offentlig Mening med Hensyn til Beskyttelsesspørgsmaalet, kom dette ogsaa til at influere paa Mellemrigslovens Betydning for det indbyrdes Samkvem. Det er saaledes bemærkelsesværdigt, at medens man hidtil fra Sveriges Side havde været ivrig for at tilvejebringe et nærmere Samarbejde, blev det omvendte nu Tilfældet, nu var det fra svensk Side, man ønskede Forandringer og Indskrænkninger i den gældende Lovgivning, og det man da fortrinsvis fæstede Opmærksomheden ved, var Begrebet indenlandsk Tilvirkning, som man ønskede nærmere defineret i Overensstemmelse med Ønsker fra beskyttelsesvenlig Hold. Det var dog ikke alene for at opnaa en stærkere Beskyttelse af den svenske Industri, at Kravet om en Revision af Mellemrigsloven blev rejst. Selve Ordningen var behæftet med Mangler, som i nogen Grad gjorde et saadant Krav berettiget. Mellemrigsloven af 1874 var nemlig baseret paa en vis Overensstemmelse i de to Landes Toldtarifer, hvilket ikke var Tilfældet, da Loven udkom, men som man haabede senere vilde blive Tilfældet paa Grund af den herskende frihandelsvenlige Tendens med den gradvise Reduktion af Toldsatserne, saaledes at disse efterhaanden maatte komme paa samme Niveau og den Ulighed i Konkurrencevilkårene, som var en Følge af Uoverensstemmelserne i de to Rigers Toldtarifer, forsvinde. Men den ovennævnte Strømkæntring i beskyttelsesvenlig Retning medførte, at dette Haab ikke gik i Opfyldelse, tværtimod medførte de forskellige Toldpaalæg navnlig paa

Raa-, Mellem- og Hjælpestoffer i Forbindelse med Mellemrigslovens gensidige Toldfrihed for det færdige Produkt forskellige Ulemper. Naar f. Eks. færdige svenske og norske Klæder skulde konkurrere med hinanden paa det fælles Marked, følte det af den svenske Fabrikant som en Uretfærdighed, at han for de Raastoffer, som han indførte fra Udlandet maatte betale en højere Told end sin norske Konkurrent. Disse Ulemper blev naturligvis i høj Grad udnyttet fra protektionisk Side i agitatorisk Øjemed og Følgen heraf blev, at der voksede en stærk Opinion frem i Sverige, som først krævede Mellemrigslovens Revision og senere dens fuldstændige Ophævelse.

Spørgsmaalet om Lovens Revision kunde under disse Omstændigheder ikke udskydes, først i 1887 og derefter i 1890 blev den ændret i Overensstemmelse med de fra svensk Side fremsatte Ønsker. Først og fremmest blev Begrebet indenlandsk Tilvirkning indskrænket, saaledes at en Række Behandlingsmaader faldt uden for denne Betegnelse. Men ogsaa paa andre Omraader fandt der vigtige Omordninger Sted, begge Riger fik saaledes paany Ret til ligeoverfor hinanden i en vis Udstrækning at udstede landværts Eksport- og Importforbud. Dette gjaldt for Sverige for Indførselens Vedkommende særlig Artiklen Margarine og for Udførselens Vedkommende Jernmalm og Skovprodukter. Man indførte endvidere en Forskelstold svarende til Forskellen mellem Tolden i de to Lande, hvis denne Told var højest i Importlandet, først for Klæder i 1887, dernæst i 1890 for Linned-, Hamp- og Jutevarer vævet af udenlandsk Garn samt visse grovere Jernvarer.

Disse Ændringer blev ikke gennemført uden be-

tydelig Misfornøjelse, det var at forudse, at de vilde svække Mellemrigslovens Betydning saa meget, at man maatte vælge en af to Udveje, enten ophæve Loven helt eller ogsaa gennemføre en gennemgribende Omordning, saa at man enten blev staaende ved Principet om Toldfrihed for indenlandske Varer, men i saa Fald ogsaa gennemførte Overensstemmelse i de to Landes Toldtarifer, eller ogsaa udvide Toldfriheden til samtlige Varer, og for at opnaa dette, at man da dannede en Toldforening eller en Toldunion. Lignende Synspunkter blev ogsaa gjort gældende af Stortingets Toldkomite ved Behandlingen af Udkastet til Loven af 1890, idet dennes Flertal hævdede som sin Opfattelse: „at Norges Interesser vilde have været bedre tjente med Istandbringelsen af en gennemgribende og paa en længere Fremtid beregnet Ordning i Lighed med det svenske Kommercekollegiums Forslag, end den forelagde delvise Udlapning af Loven“. Der var dog og særlig i Sverige ingen Sangbund for den sidste Fremgangsmaade og i 1897 blev Mellemrigsloven ophævet.

At denne Udgang kom mange overraskende er utvivlsomt, dertil var Overbevisningen om Lovens praktiske Nytte for rodfæstet i mange Kredse. Man ventede vel en Revision, men ikke nogen fuldstændig Ophævelse af Loven. Karakteristisk i saa Henseende er følgende Udtalelse i en Skrivelse fra Den norske Haandværks- og Industriforening i Kristiania til den kgl. Kommission angaaende en Revision af Mellemrigsloven, idet den udtaler som sin Betragtning af Forholdene, „at den bestaaende Mellemrigslov i det Store og Hele er til Gavn for den industrielle Udvikling i vort Land, og at Lovens Hovedprinciper derfor bør søges opretholdte“. At Ophævelsen af

Loven ogsaa rent talmæssigt set fik den største Betydning vil bedst fremgaa deraf, at medens Sveriges Indførsel fra Norge efter svensk Statistik i Aaret 1897 udgjorde 32 860 000 Kr., var den i 1901 22 700 000 Kr., og Norges Indførsel fra Sverige for de samme Aar efter norsk Statistik 42 276 000 Kr. og 24 000 000 Kr. Da der ogsaa i disse Beløb indgaar toldfri Varer, hvis Omsætning ikke paavirkes af Loven, vil Virkningen af Ophævelsen bedre kunde ses, naar man holder sig til en enkelt Varegruppe, hvor saagodtsom alle enkelte Vareposter bliver toldpligtige. Ved at vælge Manufakturgruppen faar man efter norsk Statistik følgende Oversigt:

	Indførsel fra Sverige til Norge Kr.	Udførsel fra Norge til Sverige Kr.
1895	6 995 000	6 601 000
1896	8 484 000	5 617 000
1897	9 491 000	6 180 000
1898	866 000	14 000
1899	951 000	6 000
1900	933 000	5 000

Nedgangen i Tallene er saaledes ganske øjensynlig og kan næppe have nogen anden Aarsag end Lovens Ophævelse og den dermed følgende indbyrdes Afstængning af det svenske og norske Marked.

Selv om det saaledes maa erkendes, at Mellemrigsloven af 1874 var behæftet med betydelige Skavanker, særlig efter som Udviklingen skred frem, saa havde den dog, som det ogsaa er udtalt af en saa kompetent Autoritet paa det skandinaviske Samarbejdes Omraade som Prof. Bredo Morgenstjerne været til uvurderlig Nytte for

begge Folk. Naar Resultatet dog blev negativt, skyldtes dette i første Række, at man fejlede allerede ved Valget af sit Udgangspunkt, man gik ud fra, at man autonomt hver for sig kunde fastsætte sin Toldtarif og paa Basis heraf slutte Aftaler om Mellemrigsordningen, medens den eneste rationelle Fremgangsmaade vilde have været denne, i saa vid Udstrækning som muligt at naa til Overenstemmelse med Hensyn til Rigernes Toldtarifer, for paa Grundlag heraf at naa til en varig og for begge Lande fordelagtig Mellemrigslovgivning. Loven af 1874, der i Virkeligheden betød et væsentlig Fremskridt, blev staaende ved Toldfrihedens Princip for Varer af indenlandsk Tilvirkning, men Fortolkningen af dette Begreb kom og vil altid komme til at volde Vanskeligheder særlig paa Grund Nutidens rige Specialisering af Produktionen; det er derfor heller ikke til at undres over, at Ulemperne ved denne Ordning stadig voksede eftersom Tendensen indenfor den svenske Industri gik mere og mere i protektionistisk Retning. Det eneste radikale Middel til en Afhjælpning af disse Skavanker, en virkelig Toldforening under en eller anden Form blev ikke forsøgt, man prøvede ved en „Udplapning“ at gøre Loven mere tilfredsstillende, men opnaaede kun at skabe stadig større Mistillid og Lede ved den bestaaende Ordning. Om Resultatet: Lovens fuldstændige Ophævelse fra et politisk Synspunkt kan betegnes som klogt bliver et andet Spørgsmaal, som der ikke er Grund til at komme ind paa her, det er dog maaske tilladt at sige, at saa vist som der eksisterer en indre Sammenhæng mellem Zollvereins Oprettelse og den tyske Enhedstankes Sejr, saaledes er der ogsaa en Forbindelse mellem Mellem-

rigslovens Ophævelse i 1897 og Begivenhederne i 1905, som kun den, der overfladisk studerer de historiske Fænomener, vil søge at benægte. Forstaaelsen heraf hindrer dog ikke, at man drager Lære af de Fejl, som blev begaaet dengang, og at man, hvis Tanken om en nærmere toldpolitisk Sammenslutning, paany vinder Raaderum, ikke bliver staaende ved en Ordning, som i det lange Løb ikke vil virke tilfredsstillende. Der bliver dog næppe mere Tale om en Sammenslutning mellem de to Lande alene, skal Tanken for Alvor drøftes, maa det i hvert Fald blive i Forbindelse med den tredie skandinaviske Magt, Danmark, og det vil i denne Forbindelse have Interesse at se, om Planerne om en saadan videre Sammenslutning ikke ogsaa har været drøftet i Fortiden.

Gaar man tilbage til Beretningerne fra de national-økonomiske Møder vil man se, at de tre Landes Told- og Søfartslovgivning har staaet paa Dagsordenen lige fra det Tidspunkt disse Møder tog deres Begyndelse. Paa de første Møder gik man dog ikke særlig vidt i denne Retning. Indenfor de ledende Kredse saavel i Videnskaben som i det praktiske Liv var man overbevist om Frihandelsidéernes snarlige Sejr og gik derfor udfra, at Udviklingen af sig selv vilde medføre, at alle indbyrdes Toldskranker faldt bort, med Undtagelse maaske af de Toldsatser, der var dikteret af fiskale Hensyn. Da Spørgsmaalet om de tre Landes Toldlovgivning blev bragt paa Bane paa Mødet i Gøteborg i 1863, nøjede man sig derfor med at udtale

Ønsket om et fælles Toldsystem for de tre Lande, et Toldsystem, som skulde hvile paa visse nærmere angivne stærkt frihandlerske Grundprinciper. Paa Mødet i Stockholm i 1866 gik man et Skridt videre, idet man henstillede til Regeringerne at nedsætte en fælles Komité til bl. a. at udarbejde Forslag til Forandringer i Told- og Søfartslovgivningen „for efter ligeartede Grundsætninger at befordre en lettet Omsætning og et rigere Varebytte“. Paa Mødet i København i 1872 kom Spørgsmaalet om, hvilke fælles Formaal, der bør opstilles for Toldreformerne, paany paa Dagsordenen, idet Prof. N. C. Frederiksen, der indledede Diskussionen, foreslog en Resolution, der henstillede til de tre Regeringer, at der blev nedsat en fælles Komité, for at foreslaa gensidig Nedsættelse eller Ophævelse af Told. Da dette Forslag ikke vandt Tilslutning, enedes man om en Resolution, der gik ud paa, at Formaalet med Toldreformerne maatte være „at erholde Toldfrihed for Raaprodukter og Redskaber, der er af Vigtighed for Industrien, for Livsfornødenheder samt Ophævelse af Beskyttelsestolden“. En Udtalelse, der stemte overens med den frihandelsvenlige Stemning, som beherskede Mødet.

Ingen af de nordiske Regeringer fandt sig dog foranlediget til at tage noget Hensyn til de Ønsker, som var kommet frem paa de forskellige Møder, og der blev ikke nedsat nogen fælles Komité, som kunde gaa Sagen efter i Detailler og udarbejde Forslag til en brugbar Ordning. Paa Mødet i Malmø i 1881 kom man paany ind paa Spørgsmaalet, idet man paa Forslag af den af den svensk-norske Mellemrigslovgivning højt fortjente Statsraad C. F. Wærn vedtog, at

rette en Anmodning til Regeringerne om at „overveje hvorledes de Afgifter, som betynger Varebyttet mellem de skandinaviske Riger, kan ophæves eller nedsættes“. Statsraad Wærn udtalte som sin Overbevisning, at Vanskelighederne ved en Forening med Toldfrihed for alle indenlandske Frembringelser ingenlunde maatte anses som uovervindelige. Han mente i saa Henseende, at de Fordele, der allerede var vundne ved den bestaaende Overenskomst mellem Norge og Sverige, i høj Grad vilde udvides, naar Danmark kom med, og det saaledes udvidede Toldomraade i Stedet for 6^{1/2} Millioner kom til at omfatte 8^{1/2} Millioner Mennesker. Dette Forslag gav Anledning til en livlig Diskussion, i hvilken der for første Gang blev rejst nogen Opposition fra beskyttelsesvenlig Side bl. a. af Grev Sparre, der foreslog en Resolution, som gav Plads for en beskyttelsesvenlig Toldtarif, samtidig med at den udtalte Ønsket om en toldpolitisk Tilnærmelse til Fremme af det interskandinaviske Varebytte. Ved Afstemningen gik imidlertid Wærns Forslag af med Sejren.

Som allerede nævnt var det dog først paa Mødet i Kjøbenhavn i Sommeren 1888, at Spørgsmaalet om en Handelstraktat mellem de tre Riger for Alvor blev brændende. Professor Pontus Fahlbeck fra Lund, som indledede Diskussionen, udtalte da her som sin Overbevisning, at en eventuel Toldforening i en eller anden Form mellem Nordens tre Folk maatte være protektionisk eller ogsaa aldrig komme i Stand. Selv om dette Standpunkt kun vandt delvis Tilslutning paa Mødet var dog alle enige om, at der maatte træffes positive Skridt til at bringe Spørgsmaalet ud over det rene Diskussionsstadium og den gamle Tanke om en

fælles Kommission til en nærmere Undersøgelse af Spørgsmaalet vandt derfor Tilslutning fra alle Sider. Mødet vedtog i Overensstemmelse hermed følgende Resolution:

„I den Erkendelse, at saavel den nuværende almindelige økonomiske Tilstand som særligt de nordiske Landes egne Produktionsforhold gør en handelspolitisk Tilnærmelse mellem dem ønskelig, opfordrer Mødet de nordiske Rigers Regeringer til at nedsætte en fælles Kommission til at undersøge de herhen hørende Forhold“.

Det gik imidlertid her som bekendt ligesom ved tidligere Lejligheder, man kom ikke Spørgsmaalets praktiske Løsning et Hanefted nærmere, man blev staaende ved den engang vedtagne Resolution og de teoretiske Drøftelser, som Vedtagelsen af denne gav Anledning til, uden at alt dette tilsyneladende fik Spor af Indflydelse i praktisk Politik. Hvor Skylden for dette maa søges, er det maaske nu bagefter vanskelig at udrede. En af Grundene hertil er sikkert at finde i de Betænkeligheder, som fra beskyttelsesvenlig Side næredes mod enhver Lovgivning, der havde en eller anden Mellemrigsordning til Formaal, idet man befrygtede det Hul i „Toldmuren“, som kunde blive Følgen heraf. Hovedaarsagen maa dog uden Tvivl søges dybere, nemlig i den manglende Forstaaelse hos de tre Folks brede Lag for dette Samarbejdes Betydning for deres fremtidige Udvikling. Det kan maaske i denne Forbindelse være Grund til at minde om, at det nationaløkonomiske Møde i 1888 er det sidste, som er blevet afholdt af den Slags. Hvad man end vil mene om disse Møders Betydning for Samarbejdet mellem de tre

Lande, og der kan bl. a. peges paa, at det først var paa disse Møder, at Tanken om en skandinavisk Møntunion fik endelig Form, saa maa man dog ikke være blind for, at disse Møder gav Impulser, som de tre Landes Regeringer vidste at drage sig til Nytte. Der er sidenhen blevet afholdt interskandinaviske Handels- og Industrimøder, hvor betydningsfulde Fællesspørgsmaal er bleven drøftet. Naar man ser hen til dette, kan det ikke undgaas at virke noget beskæmmende for nordiske Nationaløkonomer, at de, der, dog i sin Tid var banebrydende paa dette Omraade, nu mere og mere er gledet i Skygge. Man skulde synes, at der var Emner nok, som det maatte være værd at tage op til Behandling som f. Eks. Spørgsmaalet om Disagioen, hvor der har gjort sig saa megen Usikkerhed og Tvivl gældende med Hensyn til de Forholdsregler, som maa træffes for at afhjælpe denne Ulempe for den interskandinaviske Handelsomsætning.

Blev saaledes end Tanken om en toldpolitisk Tilnærmelse ikke mere baaret frem af de nationaløkonomiske Møder, herskede der dog ikke Stilhed om Spørgsmaalet i det følgende Tidsrum, der blev saaledes, som tidligere nævnt, i 1904 stiftet en Forening til økonomisk Samarbejde, ligesom Spørgsmaalet har været drøftet i Tidsskrifter og paa Møder i de tre Landes nationaløkonomiske Foreninger. For den, der ønsker nærmere Orientering i den her henhørende Litteratur, kan henvises til Prof. Morgenstiernes udmærkede Afhandling, „Nordiske Samvirke-Bestræbelser“,¹⁾ hvori der gøres

¹⁾ Bidrag til Spørgsmaalet om økonomisk Tilnærmelse mellem de skandinaviske Lande. P. A. Norstedt & Sønner Forlag, Stockholm 1917.

nærmere Rede for det Arbejde, som blev planlagt af denne Forening, og som bl. a. omfattede Oprettelsen af et Arbejdsbureau i Christiania. Som bekendt fik det Samarbejde, der saaledes blev etableret, særlig Betydning for Handelsstatistiken, idet de tre nordiske statistiske Centralbureauer i Fællesskab udarbejdede en Statistik over Vareudvekslingen mellem de tre Riger, hvis Resultater blev offentliggjort i det i 1909 udkomne Værk: „Interskandinavisk Handelsomsætning i Aarene 1900—06“. Foreningen, hvis Virksomhed kun blev kortvarig paa Grund af de politiske Forhold paa den skandinaviske Halvø i Sommeren 1905, opnaaede saaledes Resultater, som det vil være værd at bygge videre paa, hvis den Interesse, der i Øjeblikket er vakt for Tanken om nordisk Samarbejde skulde bevirke, at Arbejdet for en fælles Toldreform paany blev taget op til Genneførelse.

I Aarene før Krigen var dette Spørgsmaal gledet noget i Baggrunden, kun undtagelsesvis gav det Anledning til offentlig Drøftelse eller selvstændige Undersøgelser som i den norske nationaløkonomiske Forfatter K. Schønheyders Prøveforelæsning for Doktorgraden i 1909 over Emnet „Om Omfanget og Karakteren af det nu herskende nordiske Varebytte og om mulige Ordninger til dets Lettelse og Udvidelse“¹⁾ Udviklingen i de tre skandinaviske Landes Toldpolitik var heller ikke gunstig for dets Løsning. Sveriges Told-

¹⁾ Norsk Statsøkonomisk Tidsskrift for 1910. S. 43 ff.

politik gik mere og mere i højprotektionistisk Retning, særlig efter Afslutningen af Handelstraktaten med Tyskland i 1911. Samtidig søgte Danmark ved sin Toldreform i 1908 at moderere de herskende Beskyttelses-satser paa forskellige industrielle Frembringelser. Krigen medførte imidlertid hurtig en Ændring i disse Forhold, idet den svækkede Betydningen af de alt eksisterende Handelstraktater og tillige bevirkede, at den udenlandske Eksportindustri som hidtil paa mange Omraader havde været overmægtig i Konkurrencen, enten blev tvungen til at indstille Eksporten paa Grund af Mangel paa Arbejdskraft og Raastoffer eller ogsaa gik over til Ammunitionstilvirkning for de respektive krigsførende Landes Regeringer. Den i de neutrale Lande voksende Disagio paa al udenlandsk Valuta virkede i saa Henseende ogsaa som en stærk Beskyttelse for den hjemlige Industri. Følgen heraf blev, at de alt eksisterende Industrigrene oplevede en hidtil ukendt Blomstringstid med udvidet Produktion og Forøgelse af Driftsmidlerne, og at der dannedes en Række nye Specialindustrier. Knapheden paa Levnedsmidler, der voksede efterhaanden som Krigen skred frem, bevirkede samtidig, at Agrarbeskyttelsen efterhaanden faldt bort, i hvert Fald paa de vigtigste Artikler som Korn og Kød. For de tre skandinaviske Lande blev Resultatet af Udviklingen ved det tredie Krigsaars Slutning da dette, at de økonomiske Interesser, der havde været saa vidt adskilte, nu stemte overens i, at der herskede saa godt som Toldfrihed for Landbrugsprodukter, medens Industrien nød godt af en høj for ikke at sige prohibitiv Beskyttelse. Dertil kom saa de store Vanskeligheder med at faa de nødvendige Tilførsler af

Raa- og Hjælpstoffer udefra, hvilket førte med sig, at man i saa vid Udstrækning som muligt saa sig nødsaget til at supplere sig med det manglende fra hinanden indbyrdes. Dette maatte naturligt aabne manges Øjne for Nyttens og Nødvendigheden af en interskandinavisk Vareudveksling paa rationelt Grundlag.

Bestræbelserne for et forøget Samarbejde tog da ogsaa nu Fart. Der kan nævnes det nordiske interparlamentariske Forbunds Møde i August 1916 angaaende et socialpolitisk Samarbejde og angaaende Spørgsmaalet om „den europæiske Handelspolitik efter Krigen og de tre nordiske Lande“. Ogsaa paa de skandinaviske Ministermøder, som regelmæssigt har været afholdt siden Krigen Udbrød, har Spørgsmaalet været drøftet. Det hedder saaledes i Communiquet fra Ministermødet i Christiania i Sept. 1916, at der til Hævdelse af de handelspolitiske Interesser efter Krigen i alle tre Lande bør træffes forberedende Skridt under indbyrdes Samvirken mellem de Organisationer, til hvilke dette Anliggende er eller bliver betroet. Den Motion, som Friherre Palmstjerne fremkom med i den svenske Rigsdags 2det Kammer i Januar d. A. er i saa Henseende ogsaa af Interesse. Den gaar ud paa, at der fremtidig skabes en kontinuerlig interskandinavisk Handelsstatistik, og at den svenske Regering tager Spørgsmaalet om en interskandinavisk Handelstraktat sigtende til gensidige Toldindrømmelser og andre Handelsvilkår op til Forhandling med de to andre Landes Regeringer.

Paa det første skandinaviske Handelsmøde i Stockholm i Sept. d. A. blev Spørgsmaalet om Samarbejde mellem de skandinaviske Lande paa det handelspoli-

tiske Omraade paany taget op til indgaaende Drøftelse. Indlederen fra svensk Side, Professor Eli F. Heckscher, gjorde Rede for Spørgsmaalet set særlig fra svenske Synspunkter. Han betonedede herunder, at medens Danmark og Norge havde baseret deres Eksport paa nogle forholdsvis faa Artikler som Smør, Flæsk og Fisk og Norge tillige havde sin store Handelsflaade, var Sveriges Stilling noget anderledes, idet Eksporten her var noget mere ligeligt fordelt over en Række Artikler. Man maatte endvidere ikke overvurdere Betydningen af et skandinavisk Samarbejde. Statistiken fra før Krigen viste, at den indbyrdes Samhandel mellem de nordiske Lande varierede mellem 8—12 % af Totalomsætningen, og der var ikke Grund til at formode, at der vilde ske en gennemgribende Ændring heri. Imidlertid kunde man ikke vide, hvorledes Forholdene vilde stille sig for de smaa neutrale Stater ved Krigens Ophør, og man maatte sikkert her regne med alle Muligheder. Et skandinavisk Samarbejde vilde da faa sin største Betydning ved, at man lærte at staa „rygg mot rygg“.

De følgende Talere fra norsk Side Prof. Morgenstjerne og fra dansk Side Børskonsulent Schovelin udtalte sig mere optimistisk om Spørgsmaalet. Den førstnævnte betonedede, at der var tre Veje, man kunde gaa, nemlig en virkelig Toldforening, en moderniseret Mellemrigslovgivning og som tredie Mulighed en fælles Handelstraktat; den sidste Udvej, mente han dog, vilde støde paa Hindringer i det bestaaende Mestbegunstigelsessystem. Prof. Morgenstjerne omtalte endvidere med Hensyn til det Materiale, som

man havde at bygge paa, Statistikens Ufuldkommenhed og anbefalede til Slut, at man som en beskeden Begyndelse søgte tilvejebragt en Undersøgelse af Muligheden for et snævrere økonomisk Samarbejde.

Børskonsulent Schovelin manede stærkt til at søge en Løsning paa Spørgsmaalet nu og udtrykte som sin Mening, at Tiden er en anden end i 1888. Den Gang var Tiden imod et Samarbejde, nu derimod gaar Strømmen saaledes, at den vil kunne hæve en nordisk Toldunion frem og op, og han tilføjede: Sluttes vi os nu sammen, er vi inde paa de store handelspolitiske Idéers Kongevej.

Mødet endte for denne Sags Vedkommende med Vedtagelsen af en Resolution af følgende Ordlyd:

„I Betragtning af de Vanskeligheder og Farer for de 3 skandinaviske Lande, som Fremtiden kan bære i sit Skød paa det handelspolitiske Omraade, er det efter Handelsmødets Opfattelse af største Vigtighed, at Regeringen lader iværksætte en Udredning af de forskellige Muligheder for at styrke de tre Landes Stilling gennem en indbyrdes handelspolitisk Tilnærmelse. Ved Siden af en Statistik over den mellemskandinaviske Omsætning af samme Art som den tidligere foretagne, og hvorom der tidligere er stillet Forslag, bør efter Mødets Mening en alsidig og indgaaende Undersøgelse i dette Øjemed snarest muligt sættes i Gang i hvert af de tre Lande efter en fælles Plan, hvorom der i første Række bør tyes til Bistand fra den forhaandenværende praktiske Fagkundskab. Paa disse Undersøgelseres Resultat bør det derefter bero, i hvilken Form de videre Forhandlinger mellem de tre Lande skal optages“.

Som det vil ses, en Resolution, der bliver staaende ved det foreløbige Stadium: en almindelig Undersøgelse efter en fælles Plan.

Ovenstaaende Fremstilling af det skandinaviske Samarbejdes Historie er kun et kortfattet Resumé af de vigtigste Begivenheder. Skulde Spørgsmaalet belyses i alle Enkeltheder, vilde det kræve meget mere Plads, ja, næppe kunde rummes indenfor en Afhandlings Rammer. Formaålet har da ogsaa kun været dette: kortelig at gøre Rede for de vigtigste Data.

Følger man nu de forskellige Faser i dette Spørgsmaals hidtidige Historie, vil det ikke kunde undgaa Opmærksomheden, at det ofte er en Gentagelse af de samme Argumenter, der fremsættes baade pro et contra, de samme Betæneligheder, der rejses, og de samme Udveje, der peges paa. Hver Gang Spørgsmaalet paany er bleven rejst, har man tænkt, at man nu stod ved et afgørende Vendepunkt, at nu maatte der opnaas Resultater, som kunde føre ud over „det døde Punkt“. Som vi alle ved, er Forventningerne hos de Mænd, som bar Sagen frem, atter og atter blevet skuffet. Det er derfor heller ikke til at undres over, at der derigennem er skabt en Mistillid hos mange af den ældre Generation, som i sin Tid bar denne Sag frem med Iver og Begejstring. De synes, at man, naar det den Gang viste sig umuligt at naa til positive Resultater, maa befrygte, at noget lignende kan forventes nu. Overfor denne i saa mange Maader berettigede

Skepsis er der dog Grund til at bemærke, at om ikke andet, saa har man dog lært det af den store Verdenskatastrofe, at Problemer, der før Krigen syntes uløselige, nu pludselig under Begivenhedernes Tryk modnes, saa de rykker deres praktiske Løsning nær. Hvorvidt Spørgsmaalet om en interskandinavisk Toldsammenslutning hører til et af dem, maa Fremtiden afgøre, efter al Sandsynlighed vil Spørgsmaalet nu blive taget op til alsidig og grundig Drøftelse, formentlig af en særlig nedsat Kommission med det Formaal for Øje.

Blandt det Materiale, som en saadan Kommission maa bygge paa, maa selvfølgelig Tallene fra den officielle Handelsstatistik i første Række nævnes. Men da denne i flere Retninger er ret ufuldstændig, vil det sikkert vise sig nødvendig at foretage særskilte Undersøgelser i Lighed med den Fællesundersøgelse, som blev foretaget af de tre statistiske Centralbureauer for Aarene 1900—06. Men ogsaa selvstændige Afhandlinger til Belysning af dette Spørgsmaal vil kunne være til Nytte, der kan her bl. a. nævnes en instruktiv Afhandling, som nylig er bleven publiceret af den svenske Dr. Karl Åmark: „Är en tullpolitisk sammanslutning mellan de skandinaviska länderna önskvärd?“¹⁾ Forf. opkaster her det Spørgsmaal, om der er Mulighed for gennem en ændret Handelspolitik at forøge Omsætningen og derved fremkalde en Specialisering af Produktionen og en forøget Arbejdsdeling mellem de tre Lande. Dette vilde i Særdeleshed kunne faa Betydning for Tekstilvarer, men ogsaa for andre Varer

¹⁾ Bidrag til Spørgsmaalet om økonomisk Tilnærmelse mellem de skandinaviske Lande. S. 273 ff.

vilde det have stor Betydning, som f. Eks. for Trævarer, Træmasse, Papir, Glas, Porcelæn, Læder, Maskiner etc. Mangfoldige er naturligvis de Muligheder, som her frembyder sig, og meget vil i saa Henseende afhænge af den Form, man vælger at etablere et saadant Samarbejde under: Spørgsmaalets traktat-tekniske Side.

Forskellige Løsninger vil her frembyde sig. Man kunde saaledes tænke sig et System med Mellemrigslove i Lighed med den svensk-norske og saaledes at Tolden paa indenlandske Produkter bortfaldt. For at undgaa de Ulemper, som fulgte med den svensk-norske Mellemrigslov, maatte man i saa Fald bringe Overensstemmelse i de overfor Udlandet fastsatte Toldsatser for de for den indenlandske Industri nødvendige Raa- og Hjælpstoffer og Maskiner. Man maatte endvidere stille Fordring om, at disse Love kun maatte faa Gyldighed for et bestemt Tidsrum, f. Eks. 5 eller 10 Aar, saaledes at de stadig blev Genstand for en Revision. Endvidere kunde man tænke sig et System med Differentialtold og med Bibeholdelse af de indbyrdes Toldgrænser, i Lighed med de Chamberlainske Planer for en Toldreform af det britiske Rige, hvori de selvstyrende Kolonier skulde knyttes til Moderlandet med et System af indbyrdes Differentialtoldsatser. For Nordens Vedkommende nærmest i Form af en mellem de tre Lande afsluttet fælles Handelstraktat. Endelig kunde man som en tredie Mulighed tænke sig, at man enedes om en ren Toldforening.

En saadan forudsætter en gensidig Overenskomst, hvorved de tre Lande i toldpolitisk Henseende vil komme til at danne en Helhed med ligestore og fælles

Toldsatser med Hensyn til alle de Varer, som bliver indført fra andre Lande, og med Ophævelse af alle Toldsatser ved de tre Landes indbyrdes Vareudveksling. Man maatte i saa Tilfælde skabe et fælles Toldparlament eller Toldraad, sammensat enten af Delegerede fra de tre Landes Rigsdage eller ogsaa af Repræsentanter valgt i Lighed med Medlemmerne af de tre Landes lovgivende Forsamlinger. Et saadant Parlament eller Raad maatte træffe Bestemmelse om de fælles Toldsatser udadtil, den indbyrdes Fordeling af de fælles Toldindtægter mellem de tre Lande samt endelig træffe Afgørelse i alle Spørgsmaal vedrørende Foreningen og repræsentere denne udadtil, f. Eks. ved Afslutningen af Handelstraktater med Udlandet. Fordelene ved en saadan Sammenslutning vil være indlysende, ikke alene vil Producenterne i de tre Lande opnaa en betydelig Udvidelse af Hjemmemarkedet, men ogsaa overfor Udlandet vil en saadan Forening kunde optræde med en helt anden Vægt, end naar de tre Lande optræder hver for sig. Det kan ikke undgaas, at Hensynet hertil maa spille med ind ved eventuelle Overvejelser om Formerne for en toldpolitisk Sammenslutning. De Udtalelser, der er fremkommet i Udlandet om Stormagternes Toldpolitik i Fremtiden, og der kan her paa den ene Side nævnes de i Fr. Naumann's Bog „Mitteleuropa“ fremsatte Planer om en stor toldpolitisk og økonomisk Forening af samtlige Centralmagter, paa den anden Side de britiske Ønsker om en nærmere Tilknytning mellem Moderlandet og Kolonierne med Hensyn til Toldspørgsmaalet — vil i saa Henseende være værd at skænke Opmærksomhed.

En Vanskelighed vil der dog straks melde sig, særlig med en eventuel Handelstraktat for Øje, og det er det i alle tre Landes Handelspolitik herskende Mestbegunstigelsessystem, der medfører, at de Indrømmelser, som det ene Land gør det andet, eo ipso kommer alle andre til Gode. Der eksisterer her utvivlsomt en Vanskelighed, som det ikke altid vil være let at overvinde, men at denne Bestemmelse i de bestaaende Traktater paa den anden Side skulde umuliggøre et Samarbejde, kan ikke indrømmes. Erfaringen har dog vist, at Tyskland i 1902 til Trods for den almindelige Bestemmelse i de forskellige Handelstraktater om Stillingen som mestbegunstiget Nation, gennemførte en Række Ændringer i sin Toldtarif, som teoretisk vel kom alle til Gode, men som i Praksis ved den store Specialisering af hver enkelt Toldposition alligevel kun blev til Fordel for de Lande, som det paany afsluttede særlige Traktater med. Noget lignende vilde sikkert kunde blive Tilfældet for de nordiske Rigers Vedkommende, hvis alle tre vilde gennemføre en tilsvarende Specialisering af hver enkelt Toldposition som Tyskland. Hertil kommer saa, hvad ogsaa er bleven anført af Børskonsulent Schovelin i sit ovennævnte Foredrag paa Handelsmødet i Stockholm, at Krigen nu har hævet de traktatmæssige Baand, som bandt Europa før Krigen, bl. a. ogsaa Frankfurterfredens berømte Art. II, der indrømmede Tyskland og Frankrig gensidig Stillingen som mestbegunstiget Nation. Hvis Freden ikke medfører en Genoplivelse af alle de gamle Traktater, og det er vel næppe tænkeligt, saa vil der dermed være givet de forskellige Sta-

ter frie Hænder til at ordne deres Toldforhold overfor Udlandet i Overensstemmelse med Øjeblikkets Tarv.

De, der mistvivler om dette Spørgsmaals Løsning, vil dog, naar de ser, at de formelle Vanskeligheder kan overvindes, rejse Modstanden paa anden Maade. De vil spørge, hvad Nytte er saadan et Samarbejde til, hvad enten det nu bliver i Form af en Toldunion, Mellemrigslov eller Handelstraktat, naar Faktum dog er det, som Handelsstatistiken viser, at den samlede interskandinaviske Omsætning kun udgør ca. 10 % af den samlede Omsætning. De skandinaviske Lande maa dog stadig basere deres Eksport paa Artikler, som er bestemt for Verdensmarkedet, ligesom de stadig maa skaffe sig Størsteparten af deres Tilførsler oversøisk fra. Ogsaa dette er rigtigt, men dog kun tilsyneladende rigtigt; thi de 10 %, som der skøns- mæssig opereres med, er ikke nogen fast og uforan- derlig Størrelse. Der er Sandsynlighed for, at en Sam- menslutning vil kunne bringe Procenten op paa 15, ja maaske 20 % af den samlede Omsætning. Erfaringerne fra den svensk-norske Mellemrigslov er i saa Hen- seende talende nok. Efter norsk Statistik steg saaledes Eksportværdien til Sverige fra 1876—80 til 1891—95 — henholdsvis den første og sidste Periode under Mellemrigslovens Herredømme — fra 11 til 16 %, men sank saa efter Ophævelsen atter til ca. 8 % (1903), og paa lignende Maade steg Værdien af de til Norge indførte svenske Varer fra at udgøre 8½ % af Landets hele Indførselsværdi til henved 14 % (1893), men sank saa atter til 8½ % (1900—1902). Hvis man vil under- søge de enkelte Varegrupper som f. Eks. Tekstilgrup- pen, vil man finde endnu mere træffende Eksempler.

Det vil naturligvis altid kunne omtvistes, hvor stor Betydning man har Lov til at tillægge Etableringen af saadant et Fællesmarked, men med Nutidens Trang til Stordrift og Specialisering vil 15 å 20 % af Totalomsætningen sikkert ikke vise sig for højt anslaaet, og det er dog et Resultat, hvis Realisering det synes værd at arbejde henimod. Hvorledes denne Opgave med Henblik paa den danske Landbrugsproduktion og den svenske og norske Industri mest hensigtsmæssigt kan gennemføres i Praksis, ligger det udenfor denne Afhandlings Rammer nærmere at paavise, det maa blive en kommende Kommissions Opgave at udrede dette Spørgsmaal til Bunds, dels, som foreslaaet af Prof. Morgenstierne, ved en handelsstatisk Undersøgelse, dels ved en Enquete blandt det praktiske Livs Mænd. De forskellige Erhvervskorporationer i de tre Lande vil her kunne yde værdifuld Bistand.

Der er udtalt engang i denne Forbindelse, at Spørgsmaalet ikke kunde løses, hvis der manglede den rette Tro paa Opgavens Betydning. Man kan i saa Fald ogsaa sige, at det er unyttigt at prøve derpaa. Men der er nu den Mærkelighed ved den Tid, vi lever i, at Spørgsmaal, som hidtil har vist sig uløselige, nu med uanet Kraft melder sig paany og ligesom med Naturnødvendighed kræver en Løsning under en eller anden Form. Det Pres vi lever under, saa meget større end noget, som vore Fædre og vore Forfædre har kendt, ja større end i nogen tidligere Epøke af Menneskeheds Historie, tvinger os til at sætte os Maal, som man tidligere vilde have vist fra sig. Den fri Konkurrence er bleven stækket, den Enkeltes Forbrug er bleven reguleret, de enkelte Stænders Særinteresser

er bleven trængt tilbage til Fordel for det hele Samfunds Vel, kan man da ikke forlange, naar det ikke blot gælder det enkelte Samfund, men Samarbejdet med andre nærbeslægtede Folk, at disse samme Særinteresser maa vige Pladsen og give Adgang til for hele Samfundet at profitere af det Fællesmarked, der paa den Maade vil kunne skabes. Og vil mon Følgen ikke blive, at den Konkurrence, der hidtil er følt som udenlandsk, snart kun vil føles som indenlandsk, saaledes som det er gaaet med den tyske Toldforening. Ingen Bayrer spørger mere om det Tøj han køber er vævet i Bayern selv eller maaske paa en eller anden Fabrik i Nordtyskland. Saaledes vil det sikkert ogsaa gaa i de tre nordiske Lande, den svenske og den norske Bonde vil maaske i Begyndelsen føle den danske Konkurrence som overvældende, men naar der er gaaet nogle Aar, vil denne Følelse være forsvunden, de vil have lært at læmpe sig efter Forholdene, maaske have draget Lære af den danske Andelsbevægelse og derved bragt Produktionen op paa samme høje Stade som i Danmark. Og paa samme Maade vil det gaa med de danske Industridrivende, der hver paa sit Felt maaske føler en eventuel svensk og norsk Konkurrence som overmægtig. Naar Aarene er gaaet og Specialiseringen er gennemført, vil dette Tryk falde bort og der vil i saa Fald være skabt et effektivt Fællesmarked, hvor Produktionen vil foregaa i Afhængighed af de naturlige Betingelser og Teknikens Højde paa hvert enkelt Sted.

Det gælder imidlertid om at gøre sig klart, at uden Ofre i Nutiden og den nærmeste Fremtid vil et

saadant Resultat ikke kunde naas. Er der ingen Vilighed til Stede i de tre Lande for at gøre de Ofre, som er nødvendige, og formaar de tre Landes Regeringer ikke at bringe de forskelligartede Kræfter til Samvirken, saa vil Resultatet nu som tidligere blive negativt. Lykkes det imidlertid ikke under de nuværende Omstændigheder at føre Sagen frem til en heldig Løsning, saa vil det sikkert i Fremtiden vise sig vanskeligere at naa til et Resultat, og Tanken om et nærmere toldpolitisk Samarbejde mellem de tre Lande maa da formentlig siges for stedse at være skrinlagt.